

EUZKERAZKO IZENAK ERDIAROKO IDAZKERAN

II

DONE IZENAK.

Bost doneen izen bakarrik damaizkugu larruki onek, baiñon biziro jakingarriak bostak:

Donekepa eta Donepaul'enak. Eta aien erreliki edo gozpurkiz sagaratu zuala diosku Nonna Bella'k lekaidetxe berria; eta baita Done Purdentzi eta Donemikel goiaingeruaren gorpuzkiñen bidez ere. Kostako zitzaion noski Kepa eta Paul Doneen gorpuzkiñak aurkitzea; eta... Mikel Goiaingeru Deunarenetaz zer esan? Aren egaletako lamaren bat idoro ote zuan gure abatemeak? Danadala zalantzarik gabe idatziaz zion Otxotorena (?) apaizari: "ex reliquiis almi Dei arcangeli Micaeli et sanctorum apostolorum Petri et Pauli et Santcti Prudencii sacrare disposui".

Bost oietaz beste, santu-izenik ez eroatean, bi gauza erakusten dizkigu larruki onek:

1.^a—Armenti'ko Purdentzi Doneaganako eraspenna arin eta azkar zabaldu zala Euskalerrian. Donemillan bezala VI mendekoa ornena zana Donepurdentzi. Orra ba: VIII mendearen erdi-erdian, Eliz osoan omentzen diran Mikel, Paul, eta Kepa'z gainera, Purdentzi bakarrik gogoan euki zuan abateme euskaldun ark bere lekaidetxeari sortzea ematerakoan.

2.ª—Bisigoten jaurerria jausita mende-erdi bat ondoren ere bisigot-elizeko done bat ere ez aipatzearekin, Errioxa Garaiera sekula santan bisigot-kulturarik sartu ez zala adierazten digu Nonna Bella'k. Eta orrek, bisigot-kulturik an ez sartu izate orrek, bisigotak ere ez zirala an beñe-re sartu aditzera ematen digu.

Arrazoi bat geiago, Fuela l'aren izena dokumentu ontan ikustea arrigarri zaigula esateko.

.....

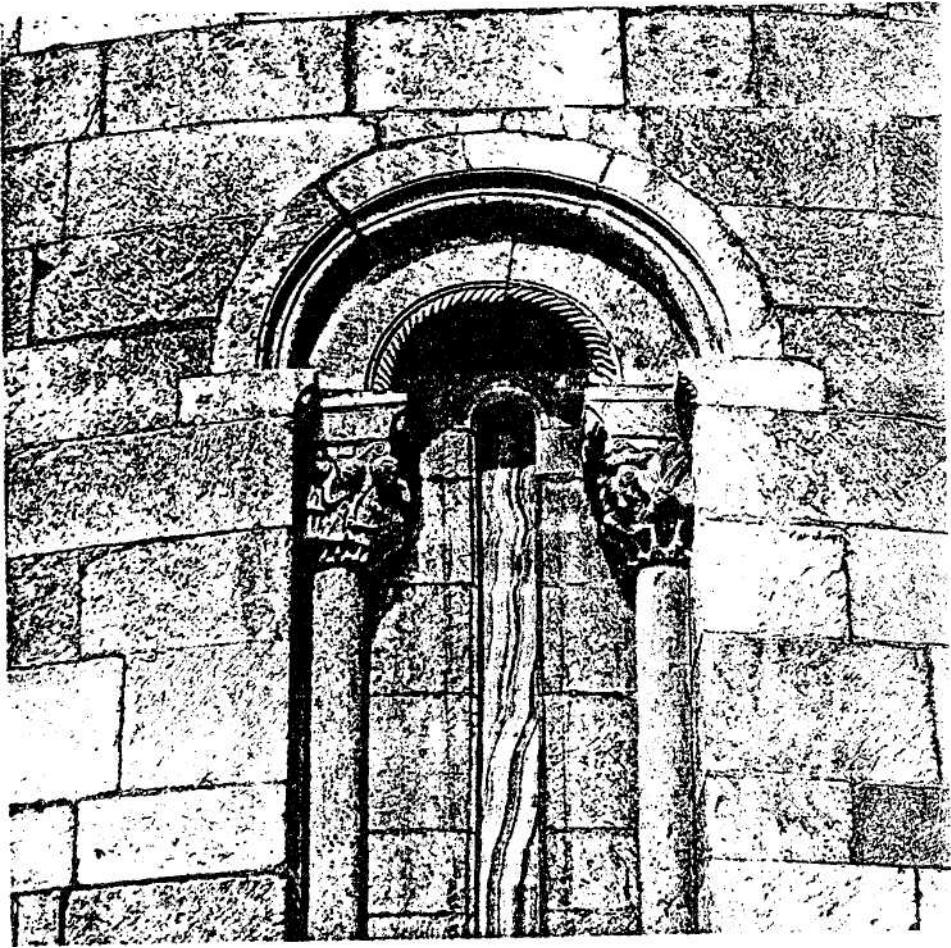
Esan dezagun orain zerbait, larruki oneri dagozkion toki-izenataz:

PEDROSO: Ez da, jakiña, euskal izena, gaztelerazkoa baizik. Gaztelerarik orde ez zan jai oraindik erdiaro-garaien, eta orregaitik, lateraz ikusiko duzu beti bere izena dokumentu zarretan. "in monasterio S.Michaelis de Pedroso", 954'ean; eta orrela, gutxienez, ogei ta bi aldiz, Kukul'a'ko larrukietan.

Aldi aretan, ordea, erriak ez zuan emen laterarik itzegiten, eta ez zion eskierki, Errioxa'ko erri-koxkor arri Petrosus esango. Nola ote zan ba, erriko jendeen ezpaitetan erri aren izena? Petrosus ori, Arrieta, Arriaga, Arrona edo ARRIOLA baten itzulpena ote dugu? Ez litzake arritzekoa izango.

Araba'n asko dira, era batera edo bestera "AR sustraitzat daramaten erri-izenak, eta oien artean bada Barrundi'ko Aranean ARRIOLA deritzan bat ere. Entzun ba: XIII mendeko larruki batean Aro'ko Lope Didakorena Bizkai'ko Jaunak, Arriola izeneko erri orri LA PEDRERA esaten dio; eta ez bein bakarrik, bere denporan ikusiko dugunez.

Zenbat orrelako izen-erderatze ez ote dute; int,`euskera galdu dan tokietan batez ere, gure larrukietako lumalariak? Eta baita euskera galdu ez dan errialdeetan ere! Barrundi'n, eta baita Araba osoan, Ibero-ertzean izan ezik, bizi-bizirik zegoan oraindik orduan euskera. Arriola'ko jen-

de aiek ez zekiten euskera besterik. Ala ere, **ARRIOLA LA PEDRERA** biurtu zigun...nork? eta Bizkai'ko Jaunak!

Gaur egun ez da Pedrosa bat besterik Errioxa'n; Naxerilla Itpaiaren ertzean dago. Ezi du Madoz'ek ere beste Pedrosa'rik aipatzen. Ez dirudi erri au danik gure larrukiari dagokiona.

Nonna Bella abatemeak ez digu Pedroso'rik aipatzen. Ezta beste erri-izenik ere. Soilki Tiri-ertzean egin zuala bere lekaimetxea diosku: "quem iuxta Tiri abtavi": ("abtavi bear luke," be izkia, lapsus aalami edo lumaren utsune bat dugu eskierki).

Nola dakigun orduan lekaimetxe ura Pedroso'n eraikia izan zala? Ba Tiron ibaiaren ertzeko Pedrosoñ Mikel Deunari eskeiñitako lekaimetxe ospetsu bat izan zala larruki zar askok adierazten digutelako. Naxerilla'ren erizeko Pedroso'n berriz, iñoiz lekaimetxerik izan danaren arrastorik ez da.

Burgos'ko Errioxa'n zegoan Pedroso au beraz: "No lejos de San Felices, a media legua de Belorado", Serrano'k dioskunez. Ikus 971'ko larruki baten itzak: "Ego igitur domina Maior, filia de senior Albaro Garceiz, ob Sancti Spiritus revelationem, sana et integramente trado me ad atrium S.Michaelis archangeli qui est situm in suburbio de Petroso, iuxta Flumine Tirone, et tibi abbatisa domina Munnnata..." ("Nik ba, andre Maior, Albaro Garceiz jaunaren alabak, Gogo

deunaren igikundez, adimen sendoz eta garbiz, Tiro ibaiaren ertzean dagoen Donemikel goiain-geruaren lekaidetxeari eskeintzen diot nere burua, eta baita zuri ere, andre Muñata abateme omi"...))

TIRI.—Jenitibu -eran larruki onetan. Nola egiten ote zuten VIII mendean lateraz, izen orren nominatibua? Tirus? Tiro? Tiron? Tironis? Tirone?

Gaur, Tiron, Aro'ren alboan Ibero'ra sartzen zaigun ibai baten izena da. Demanda deritzan mendian jaio, ta ezkerretik urbiltzen zaion Urbion izeneko ibaiarekin bat eginda, Belorado-zear orain Burgos'koa dan Errioxa osoa igarotzen du. URBEL, euskaldun-izena dan bezala, TIRON'ek ez dirudi ala danik. Itz bat bakar-bakarra ezagutzen dut nik "tiro" aurreizkia daramana: TIRAPU, Naparroan. Atzizkitzat daramanik ez dut bat-bakarrik ezagutzen. (1)

Arrigarria da, Pedroso'ko Lekaimetxe arri dagozkion larrukietan zenbat euskal-izen age rtzen zaizkigun; danak Errioxa garai artakoak edo bere ingurukoak. Merezi du izen oien kopuruak azterketa bat. Izan ere, ia-ia aro barrira arte, euskaldun gorde bait zuan bere burua Tiron'ek ibiltzen duan lurralde guziak. Altagutziz, ez dirudi bere izenak euskalduna danik. Nola daitzen ote zioten Nonna Bella'k, bere lekaimetxe, eta erdiaro osoko jende aiek danak ibai orri?

Larruki onen azterketa amaitzeko, esan dezagun, oso dotorea dala bere latera, deklinazio izen-jokuari dagozkion gauzatxo batzuk izan ezik. Txukuna da ortografia ere. Dagizkian aldaketak, "k" doiñua ez adierazteko "ch" edo "z"rena adierazte "t" erabiltzea erreztasunaren billa egiten ditu. Bein bakarrik erabiltzen du "CH", "K" esateko, Otxotorena idazleak bere aipua egiten duanean. Larruki au geroago bir-idatzia izan zanaren siñale.

(1) Leitzak'koa eta Iruña'koa dala Tirapu abizena dio Kerexeta'k. Naparroako TIRAPEGI bat ere aipatzen du, eta ontzat arlzen duala dirudi Lopez Mendizabal'en etimologia: "T" protetikua edo apaingarria, "IRA" eta "PE" edo "PU" atzizki toki-adierazleak. Beraz "Tirapu", "Garaki" edo "Iradi" izango litzake. Beste bi abizen ere ematen dizkigu Kerexeta'k "Tira" osogari dutenak: "IRIGARAI" eta "TIRA GORRI". Azkeneko au "Iragori"ren aldatzea dala iduritzen zaio. Bai ote? "TIRO"z eraturik dagoan izenik ez dakar bat bakarrik ere. Ez ote da euskeran?

.....

So-egiogun orain bigarren larruki bateri. Oso-oso zarra au ere: 800 garren urtekoa.

Garai artan ez zan oraindik Iruña'n erregerik, eta beren Batzarretan bildurik zuzentzen zuten gure asabek beren errialdea. Alhakem I'a zan Kordoba'n kalifa, II Alfontso berriz Astietan errege. (2)

Larruki onen bitartez, Vitulo abatak eta bere aide Erbijio'k, Taranco deritzan errian jauretze berri bateri ematen diote sortzea. Ta, onatx, orduan Euskalerrria zan lurralde artako toki-izenak. Ez dezakegu esangabe utzi larruki ura lateraz idatzia izan zala, eta orregaitik, ezpairik gabe, toki izen asko laterara itzuliak idoroko ditugula bertan. Ala, adibidez, Ripa (Aitz edo Atx, bizkaiera egiten bai zan Taranko'n), "Lamiella" (Lamiñeta?), "Penniela" (Aitzxo? Atxo?), "Linares" (Lierri esaten zitzaion liñuz ereindako lurrari); ("via que vadit ad vado de Linares", dio gure larrukiak: "Lierri'ko bidera doan bidea"); "Illa Spina", Arantzazu eta Arantzeta edo orrelako zerbait izango zan eskierki. "In loco que dicitur al illa Spina, ipintzen du larrukiak. Arantzondo edo Arantzalde ote zan toki aren izena? Ez beintzat Illa Spina; ez aantzi ago jendeak euskaldunak zirala.

Dana dala, beste iñon baiño leenago asi zan euskera galtzen Euskalerrriaren sarkaldean eta Enkarterri-aldean bertan. Erderazko itz oiek VIII mendean azkenean euskara ordurako lurra galtzen asia zalaren adigarri ote dira? Ez dut uste; Euskaldunak ez ziran latera edo latiñera igaro, erromanzerba baizik, ta VIII mendean ez zan oraindik erromantzetik sortu.

Azaldu dezagun orain larruki onek damaizkigun izenen zerrenda:

ELHAM	AREA PATRINIANI	CASTELLE
MENE	BURCENIA	MANENSE
TAUZO	FAUZES	COTIELLA
ORCELIONE	TABULATA	LATRERO
NAVALIOS	ANGUSTINA	ILLICINO
ZIELLA	AQUA NOVI	SALA
AGROMAIORE	ZEZA	NORONE

Itz oietatik oso gutxik dute euskal-izena.

TARANGO izenean "ko" euskal atzizkia beintzat nabari da. TARANKO beraz; baiñan zer ote da TARA? Sustrai ori agiri zaigu TARAZONA'n ere, ta Tarazona'ri erromatarrek Turiasona esan zioten; eta askorentzat "turia" ori ITURRI'tik dator. Nork jakin!

"Tara"z edo "Tara" utsez asten dan itzik ez dut ezagutzen Euskalerrian. (3). Orrek ordea ez du ezer esan nai; ez beintzat Taranko euskaldun ez danik. Euskal usai gutxi du TABIRA'k ere, baiña Durango'n daukazu Tabira, Euskalerrian erdian!

(2)Bazan leendik emen Duke bat: Vasconi'ko edo Wasconi'ko Dukea. Egoaldean bisigotarrek Kantauri'koa euskaldunen aurka sortu zuten bezala, Vaskoani'koa ere, asmo berarekin franketarrek sortua izan zala dirudi, gero ordea, franketarren menpetik iaretuta euskotarren eskuetara jausi zala, eta, beren buruen jabe egiñik, euskaldunak izan zirala azkeneko dukeak.

Ain zuzen 759 gn urtean, Nonna Bella abateak bere larrukia izenpetu zuanean, Waifre zan Uaskoni'ko Duke, eta 800 garrenean, beste larruki au idatzi zanean, 11 Hunaldo, Waifre aren semea. Baiña Uaskoni'ko Duke aiek Euskalerrian egoaldean eskubiderik izan zuten, eta, izan ba'zuten, nolakoa eta zenbat aiñakoa izan zitekean izan zuten eskubide ori, iñork ez dakian gauza da.

(3)Nik, ez Baiña agian zuk bai, zuk ezagutuko dituzu, irakurle. Orrela ba da, ori edo emen aztertzen ditudan izenei-buruz zerbait ezagutzen ba'duzu, idatzi eidazu arren, danon arlean gure euskera zarra nolakoa izan zan jakiten leiatu gaitezen,

ELAHAM.—Akusatibu-eran: "...deinde al Elham": "gero, Elha'ra". Auxe dugu larruki zaar ontan "H"z datorrigun itz bakarra. Zergaitik ote? Lumalariari gogoak eman ziolako bakarrik? Ez, bearbada. Jande aiek "LL"ren otsa nola adierazi ez zuten bezela, "LL" adierazteko "LH" erabiltzen zituzten. Orixe bera egiten dizute gaur bertan portugaldarrek ere. ELHA, beraz, ELLA duzu. Zer esan nai duan, ez dakit. Baiña...Serrano'k itz ori beste era batera ematen digu: ELHAIN eta orrela bai, euskalerrian ain zabalduzik dagoan "AIN" atzizkiarekin, euskal itxura osoa artzen du gure toki izen orrek, naiz sarkaldeko lurralde aietan atzizki ori oiturazkoa izan ez.

Nere ustez, "LL" ta "N" orain baiño geiago erabiltzen ziran euskera zaar artan, larruki geiago aztertzen ditugunean ikusi al izango dugunez.

TAUZO. "O" "AU"ren bidez agertu oi zutelako, "Tauzo" ori ";tozo" edo "TOTZO" errez izan daiteke. Nola esaten zan antziña artan erriaren izkeran, ez dakit. Ez dakit zer esan nai duan ere.

MENE. Jenitibu-eran dator. Gaur Burgos dan iparraldeko aran politaren izena Euskalduna zalantzarik gabe, naiz etimologi gaitzekoa. Araba'ko Araia'n, MENAGARAI izeneko erri bat badugu.

CASTELLE. Garai artan Kastilla'rik ez zan. Ezta izen orren sustrai diran gazteluen ezague-rarik ere. Larruki oneri, geroago izenak erantsi zitzaizkiolaren adigarri dugu Gaztela'ren aipu au. Askoz geroago, maometarrak dira lurralde aietako gazteluen aipua egiten dutenak, Araba'ri ekiten diotenean, beti, "ARABA eta AL KILE " zanpatu dituztela esaten dute.

ALKILE plurala edo askorena dugu: "gazteluak" esan nai du. "Castellae", lateraz.; "Los Casti-

ilos orduan oraindik sortu gabea zan gaztelean.

Gaztelu aiek on zeude eta maometarren aurka nork babesten zituan, inok ziur ez daki. Bureba'tik aruntz zeuden beintzat KILE ospetsu aiek; Bureba oso-osoan Araba bait zan. Ala Araba'n dabilzata esaten duten guztietan, edo ia guztietan, Bureba'n dabilzkizu maometar aiek. Gutxi^o tan igarotzen bait dute Ponte Corco, edo Pancorvo'ko arrariea. Ortaz, Araba eta Al Kile jotzen dituztela diotenetan, argi adierazten digute Kile aiek Bureba'n ez zeudela. Non ote zegoen ba Gaztelueta ura? Ziur, askoz sarkalderago zegoan Urbel eta Pisuerga ibaien aranetan. AMAYA uriaren inguruan, gaur Palentzi'renak diran lurrak ere bere baitan artzen zituala. Gaztelueta ura babesten zutenak berriz, arabarrak zirala dirudi, 665 eta 666 urteak arte ez bait zaizkigu Araba eta Gaztelueta ura alkarren berezik agertzen. Urte ortan aipatzen dituzte arabitarrek bi konde ezberdiñak: Eylon, Araba'ko konte bezala; eta Ruderik, Gazteluetakoa lez. (4)

(4) Altaguztiz ezazu uste izan gertakizun orri-buruz deus aundirik argi eta garbi badakigunik. Arras illunak eta ezberdiñak bait dira, orlaz mintzatzean Ibn Adhari'k, Albella'ko "Kronikoiak" eta Sampiro kronikalari leondarrak damaizkiguten albiste laburrak.

Gerontzean bi laterri bereizi izango dira beti Araba eta Gaztela. Al ta Ruderik ura ere euskalduna izatea ez litzake arrigarriko gauza izango, naiz izen bisigota eraman. Danadala, uste oi dan baiño garrantzi aundiagoa izan genduan euskaldunok Gaztelaren sorkundean. Ondo alaba zipotzari eman genion sortzea!!! (5)

AGROMAIORE'k "soro zabala" esan nai du eta TABULATA'k "olez egindako esia". AQUA NOVI berriz "I" ori "A" ren ordeaz lumaren utsa bait da, "UR BERRI" dugu, iturri berriren baten izena seguraski. Beste leenagoko biak ere ez dira egiazko toki izenak eta soilki soro bat eta esi bat adierazi nai dizkigute; soro eta esi bereziak biak, muga-adierazle lez erabilliak izateko aski ezagunak.

MENENSE (Mainese Serrano'n) ziur-ziur "MENENSE" da, ots Mena'koa, larruki onek bein "Menense" esaten ba'du ("Burcena in territorio Menense") geroxeago "Mene" esaten bait du ("Burcena in territorio Mene").

ANGUSTINA Itz orrek "igarobide estua" esan nai du, eta Mena Araneko arrarte baten izena zala esango nuke, Araba'ren Sorkaldean, Bernedo, Nabarrete, Urturi eta Obekuri'ren alboan ANGOSTINA izeneko erri bat ez balitz. Erri au bera ere, arrarte baten sarreran dago: Ega ibaiak Araba'tik Nafarroa'ra joateko iriki duan arrartean.

BURCENIA.—Mena'n dagoan erri bat da. BURTZEÑA, esan dugunez, "NI" ori "Ñ" adierazteko era bat bait da. Bere etimologirik ez dut ezagutzen baiña benetan euskal izena da. Orain BURCENIA esaten diote. Barakaldo'k ere badu BURCENIA deritzan auzo bat.

FAUCES. Len esan dizudan lez FOCES irakurri bear duzu. Gaur-egun bada Mena'n Hoces de Mena izeneko erri bat ARCEO eta TARANCO'ren artean. Dakizunez, erderaz, "foz", errekek irikitzen duan arrarte estua da. Nafarroa'n asko erabiltzen dan itza; oroi Iraiti ibaiarena: "La Foz de Irati". Nafarroan bertan ere galdu zaigu erriak arrarte estu oiek adierazteko erabiltzen zuan itza. Nafarroan itz ori galdua ba da, Mena'n ere galdua izatea ez da arritzeko gauza.

(5) Araba eta Gaztelueta zaar ura, bat izan balira bezala mintzatzen da "Encyclopédie de L'Islam" deritzan iztegia ere: "ALABA WA-L-KILA, `Alava et les Chateaux", expresion géographique désignant aux VIII-IX siècles, chez les chroniqueurs arabes, la partie de l'Espagne chrétienne la plus exposée aux attaques des expéditions estivales (sa'ifa) envoyées de Cordoue par les émirs umayyades." Bost tomo mardul eman ditu argitara iztegi bikain onek, eta oraindik MAH'z asten diran iztetara bakarrik iritxi da.

ILLICINO. (ILICINO aurreraxeago) eta ZEZA zer diran ezin esango dizut, baiña euskaldun

itxurako itzak dirala, bai. VALLICELA ez da erri-izena. "Aran txiki" esan nai du.

VALLECIELA eta RIPA DE ZILLA bai, toki-izenak dira. Ez dakit ordea ZIELLA zer izango zan. ZIELLARAN eta ZIELLAITZ esan nai dute bi itz oiek. (6)

"LL", orduan eta orain, lateraz beti "L" aoskatu dalako, "Vale-Ciela" eta "Ripa de Zila" dituzu, eta itz bat bera dira seguruaski: ZELA edo ZILA.

Kerexeta'k dakarkigunez, ZELA giputz-abizena dugu, Eibar'koa eta Arrasate'koa jatorriz. ZELAA berriz, Zaldibar'koa, Arrasate'koa eta Idiazabal'koa. Sei abizen dakarzki "Zela"z asten diranak: Zelakoetxea, Zelada, Zelaeder, Zelaeta, Zelaga eta Zelagaran. "Zela" ori "Zelai", "Azela" edota "Zala"ren aldakuntza ornen da. "Azela" berriz, "sasia" ornen dugu. "Zala" zer dan, ez digu esaten. Azkue'k ere ez du "Zala"rik aipatzen.

"ZILA"z asten diran izenak ere asko ditugu Euskalerrian. ZILAURREN eta ZILAUUR abizenak adibidez, Lenitz'en. Mitxelena'tar Koldobika'k ("Apellidos Vascos" San Sebastián 1973) "Zila" ori "Zillarra" dala esaten du, ariñegi nere ustez, bi itzak itxura berekoak izatea beste arrazoirik ez bait du ortarako. Itxura au ez da beiñere etimologian arrazoi naikoa.

ORCELIONE. "...via que vadit ar Orcelione". "ORTZELIO" ra edo ORTZELIONE'ra dijoa bidea". Gaur Orcelion du izena. Bere etimologiarik ez dut ezagutzen, baiñan ORCEGUI deritzan abizen bat, bai. (7)

(6) *A gian, VALLECIELLA, au lentxeago aipatutako VALLICELA bera da eta berdiña bere esan naia ere: ARANTXO.*

(7) *Kerexeta'k badakarkigu abizen ori; eta baita ORCE bat ere, bere ustez "Olze", "Otzá" edo "Arce" ren aldakuntza. Orrela ote? Etimologiarien eskuetan uzten dut auzia. "ION" atzizkiz amaitzen diran euskal-izenak jakitea ere oso atsegin izango litzaiguke.*

AREA PATRINIANI. Oraingo Villarcayo'ren izena da. "Ares patriniani in territorio Castelle" diosku larrukiak; baiñan ori seguruaski geroago erantsia du, "Castelle" beraz aitzintxe esan dugunez. Gaiñera arabitarrek geroago aipatuko dizkiguten Kile aiek ez zeuden Villarcayo beza-la Ibero ibaiaren iparrean, egoan baizik, eta baita aruntzago ere: Oberenes deritzaaien mendien egoaldean.

Aski errikoskor aundia da-ta gelagotan ere agertzen zaigu dokumentuetan bere latinezko izen ori. Erriak nola esaten zion ez dakigu, zoritxarrez antziñako euskaldunek ez bait ziguten ezer idatzi.

Gure larruki ontan Bitulo abatak eta Erbijio apaizak an "uria eta Martin Deunaren eliza (dirudiane, zaila bait da irakurketa), ondamenez lur-jota aurkitu zituztela, eta Martin Deunaren eliza bir-eraiki eta baita uria inguru guztian isten duan arresiaren barruan ere, lurra gertutu ta landu" egin zutela diote. Ori...beren izkera naasi ulerkaitzen arresia ber-bera ere beraiek bir-jaso zuela esan nai ez ba'digute! Ikus lateraz: "Et in Area Patriniani ad S. Martini invenimus ipsa civitate ex ruina desolata, et fabricavimus ipsa ecclesia S.Martini, et feaimus culturas et laborem et cum illa omnia hereditate quem cludit muro in circuitu de ipsa civitate".

Seguruaski mauritarrek, ustegabeko sarrera batean, erria kiskaldu zuten, eta bertako jendeak il. Uda oroz egin oi zituzten orrelako "algara" edo "sarrerak" bai maometarrek eta bai kristauek ere; eta ebasketan, kiskalketan, eta jende-erailketan ez ziran batzuk besteak baiño gozoago ibiltzen. Baleike beaz Estornes Lasa'k arrazoi izatea, euskaldunak asturiarregandik, VIII mendearen aurreneko erdian, lekaro batek bereizten zituala dioskuenean. (8) Algara aiek ez ziran lurra irabazteko egiten, lurra ondatuaz etsaiari lur aietan gudarozte bat alikatzea zailago egiteko baizik.

Ure berri bat eleiz eta guzti an eraiki zutenean eskier ikusten zuten nonbait lur ura gure bi erail aietan bidea isten zieten arabarrei eskerrak.

ILICINO, (ILICINO, lentxeago) eta NAVALIOS zer diran ez dakit. COTIELLA "Muño-Txiki"

dala dirudi eta orrelako zerbait izango da, itz orren aide dirudian COLIOLA ere.

—NORON erreka baten izena duzu. Bada Araba'n ORON izeneko beste bat, eta baita Miran-da-aldean ORION izenekoa ere. ORONCILLO da beste arabar-erreka baten deitura. Foronda bazteiz-aldeko erriskari, ORONDA esaten dio 1025'ean Kukulla'ko Burnibarren larruki ospet-suak.

(8) Bai ete? Urte batean bai eta bestean ere bai, arabitarrek uda oro 'Araba eta Alkile' ren aurka borrokan ditugu. Bureba'n eta Gaztelueta artan ez ote zan gudaria besterik bizi?

"ORON" eta "ORO" (ORONAZ, OROKIETA) ezagunak ditugu Euskalerrian, eta baita "ORO" izen soilla bezala ere. ORO da Araba'ko Zuia'n mendi baten izena, eta Naparroa'n, Gesalibar Aranean, gatzak ospetsu egin zuan erri batena. Salinas de Oro, esaten zaio orain.

.....

Sei giza-izen ematen dizkigu gure larrukiak:

VITULUS ETA ERBIGIUS: larruki au idatziaz zutenen izenak. Eraikille bizkorak ziran dirudiane bi gizakume aiek, gero Errioxa'n beste Done euskaldun bat, Kaltzada'ko Done Domingo, izango dan bezala. Beintzat, Villaraayo bir-eraikiaz gainera, Taranko'n ere beraiek "beren eskuz eraiki zutela oinarritik gora Emeter eta Zeledon doneen santutegia, esaten bait digute: "...S. Emeteri eta Celedoni, cuyus baselica extirpe manibus nostris construximus ego Vitulus abba et frater meus Erbigius".

Vitulus itzak lateraz "Txala" esan nai du, eta baita edozein abereren ume gaztea ere. Euskaldunek, beren buruei abere-izenak ipintzeko zuten oituraz mintzatu gera. Abata arek aberekumeren baten izena ote zuan? Erbijijs, bisigota da.

LEVATUS et MOMADONNA, bi anai aien gurasoak ziran; Momadonna izenak, badu Tiron ibaiaren ertzeko lekaime aien izenekin aidetasuna, eta Levatus... Lobatus ote da? OTSOKO edo OTXOA? "Levatus" "goratua" esan nai duan aditz baten partizipio edo aditz-izena dugu, baiña ez dut inoiz idazti zarretan gizakume baten deitura lez ikusi.

MAURENTI, Morenti irakurri bear da. Toki izena edo giza-izena danik ez dago larrukian argi. Giza-izena dirudi. Naparroa'n bada Morentin izeneko erri bat Lizarra ondoan, Oteiza, Allo eta Baigorri'ren alboan. Ega ibaiaren ertzean dago, Montejurra edo Mendijurra'ren maldan. (9)

Gero, testigu edo lekuko izenak datoz:

JAUNTI (Jenitibu dirudi, bere nominatibua Jaun izango zan).

AZANUS, euskal itxurakoa.

MUNINO. "MIN" oiek ia ziurki "Ñ" adierazteko bait dira, MUÑO duzu jaun aren izena; euskalduna seguruaski,

ARMANDUS laterazkoa da eta HANDALISCUS, bisigota.

LOEPINUS du idazleak izen: "Loepinus presbiter scripsit". "OE", "E" irakurtzen da lateraz, eta izkuntza ortan "lepus" "erbia" da, eta "lepinus" "erbikoia". ERBI edo ERBITSU edo orrelako zerbait ote zan apaiz aren izena? Baita're baleiki Leopinus'en "E" ori berak edo, larruki au beridazterakoan beste lumalari batek uste gabean sartua izatea. Orrela ba'da, Otsoarena edo OTXOARENA izango zan. Beti ere abere izena.

(9) Araba'ko Zelaiean baduzu MENDIJUR izeneko erri bat. Lopez Mendizabal'entzat Morentin "garadi" da. "M" proteikua, "ORO" ("geroa") eta "TI" ugaritasun adierazlea. Kerexeta'k berriz ORENDAIN'en aldakuntza dala dio. Ez dut uste ala danik.

Bixente Latiegi